

ХРОНІКА КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ у квітні 2021 року

(оглядова довідка за матеріалами
преси, інтернету та неопублікованими документами)

Загальні питання

Президент України В. Зеленський призначив державні стипендії видатним діячам культури і мистецтва, зокрема, письменнику І. Геруну, музикознавиці Н. Грицюк, художнику С. Гущенку, фотохудожнику І. Дудкіну, заслуженій майстрині н. т. України В. Калинич, архітектору, лауреату Національної премії України імені Тараса Шевченка Л. Кондратському, письменниці В. Кузьмінській, н. а. України С. Максимчуку, кінорежисеру О. Муратову.

Уряд схвалив законопроект про заснування державної премії України імені Мирослава Скорика. Культурні діячі зможуть отримати нагороду за впровадження новітніх непересічних практик у композиторській, виконавській, музикознавчій, музично-організаційній, освітній діяльності у сферах академічної, фольклорної та популярної музики.

Міжнародний день пам'яті про Чорнобильську катастрофу

До 35-х роковин Чорнобильської трагедії Національний музей «Чорнобиль» разом із громадськими організаціями представили програму заходів до цієї дати, що покликані підвищити обізнаність українців у темі Чорнобильської аварії та спростувати поширені радянські фейки про радіацію. Зокрема створено сайт *Chornobyl35.com* із новою айдентикою, на якому можна знайти інформацію про події, приурочені річниці аварії на ЧАЕС. Серед них: міжнародна щорічна акція/флешмоб «Чорнобиль. Запали свою свічку»; онлайн-виставка у Національному музеї «Чорнобиль»; концерт «Звуки Чорнобиля» від українських і зарубіжних музикантів; віртуальна виставка *Artefact Chornobyl* із творами більш як півсотні художників; сучасні уроки про Чорнобиль на *YouTube*; аудіо-архів «Дзвінок у 1986» із розповідями ліквідаторів аварії; наукові лекції *Chornobyl Insight*. За підтримки Міністерства культури та інформаційної полі-

тики України, Українського культурного фонду й інших державних інституцій створено перший мобільний додаток *Chornobyl App* із AR-технологією. Це своєрідна Вікіпедія про Чорнобиль українською й англійською мовами, що розширює досвід перебування у Зоні відчуження завдяки авторським аудіогідам, даним про рівень забрудненості території, сферам 360, 3d-моделям, елементам доповненої реальності та історичним фото. Частиною глобальної програми до роковин трагедії стала також інтерактивна виставка для всього світу, створена на базі додатку *Chornobyl App*.

21–23 квітня на платформі культури пам'яті «Минуле / Майбутнє / Мистецтво» пройшов онлайн-форум «Зона (не)відчуження», який об'єднав фахівців різних сфер у дискусіях щодо концепції розвитку зони відчуження як місця пам'яті та переосмислення. До події долучилися директор Гарвардського українського наукового центру С. Плохій, професорка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, кураторка проєкту «Минуле / Майбутнє / Мистецтво» О. Довгополова, координаторка робочої групи з питань номінування Чорнобильської зони до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Я. Барінова та інші. Партнерами заходу виступили Міністерство культури та інформаційної політики України, *forumZFD* (Форум громадянської служби миру в Україні), *Public Media Academy*.

25 квітня на сайті Національного центру ділового та культурного співробітництва «Український дім» презентовано онлайн-виставку про відродження Чорнобильського Полісся «Темний рай». Її складовими стали дванадцять різноманітних художніх та дослідницьких робіт та об'єктів, пов'язаних із історією особливого життя краю. Це картини І. Рудені, інсталяція «Спогад» (В. Татарчук, В. Ключко, Н. Лещенко, В. Цуман), серія репортажних світлин «Рятівники Української Атлантиди», інсталяція «Світ зайшов у хату через вікно і був там» В. Цумана, фотопроєкт «Родимі» С. Михальчука, інсталяція «Іконостаси» та відео «Укорінені» від *ZINAIDA* та інші проєкти. Увечері цього дня на фасаді Українського дому впродовж двох годин відбувався видовищний світловий перформанс «Чорнобильське Полісся. Темний рай». До нього увійшли елементи культурного коду Чорнобильського Полісся: орнаменти вишивки, живопис, природа, традиції бортництва тощо. Авторкою і кураторкою проєкту стала художниця *ZINAIDA*, архітектор онлайн-експозиції – В. Ключко.

26 квітня у столичному Національному комплексі «Експоцентр України» відбулося відкриття мультимедійної виставки «Чорнобиль. Подорож» за участі президента України В. Зеленського та генерального директора МАГАТЕ Р. Гроссі. Сім смислових блоків, з яких вона складається, розповідають про причини трагедії, її наслідки та ліквідацію, а також перспективи розвитку зони відчуження. У виставковому павільйоні можна побачити архівні фотографії, ві-

деоматеріали, роботи світових митців і картини української художниці Марії Примаченко, послухати історії ліквідаторів і очевидців аварії, «відвідати» Чорнобиль у віртуальному режимі завдяки сучасним VR-технологіям. Проект створено з ініціативи Офісу Президента, за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України.

У Києві цій даті також було присвячено тематичні виставки у різних форматах: вибраних робіт міжнародного конкурсу Асоціації дизайнерів-графіків «4-й Блок» (Верховна Рада України); фоторобіт М. Дондюка «UNTITLED PROJECT from Chornobyl» (Міністерство закордонних справ України); фотодокументів «Чорнобиль: 35 років пам'яті» (Державна архівна служба України); секретних документів КДБ щодо катастрофи (Державний архів Служби безпеки України); творів українських та японських художників «Фукусіма-Чорнобиль 10/35» (реалізовано українською художницею З. Скоропадєнко разом із Національним музеєм «Чорнобиль»); проекту-дослідження художниці М. Прошковської «Нічого особистого» («Щербенко Арт Центр»). До Дня Чорнобильської трагедії Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого провела онлайн «Вечір пам'яті» та книжкову виставку. PEN-клуб організував дискусію «Чорнобильська історія: Як ми говоримо і що думаємо про катастрофу 35 років потому» за участі історика О. Бажана, літературознавиці Т. Гундорової, письменника М. Камиша, режисера М. Слабошпицького. Суспільний телеканал «UA: Перший» показав прем'єру документального проекту Є. Подобної «Люди зони», радіо «Культура» розпочало трансляцію нового багатосерійного документального серіалу «Чорнобиль 35» за сценарієм М. Лаюка, а медіасервіс *Megogo* презентував документальний аудіосеріал Д. Левицького «Прип'ять». Крім того, за ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України створено музичний сингл «Вальс 86» у виконанні О. Потапенка, С. Бабкіна, Н. Дорофєєвої, Т. Тополі, А. Паш, Ю. Саніної та гурту «MOZGI». Також на платформах *Spotify*, *Apple Music*, *Youtube Music* випущено тематичний альбом «Звуки Чорнобиля» та презентовано однойменну колекційну вініл-платівку з AR-технологією доданої реальності. Цей проект підтримали українські артисти Стасік, *KAZKA*, *KRUTЬ*, *ATOMIC SIMAO*, «Вагоновожатые», С. Міхалок та О. Чемеров.

До 35-х роковин катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції у ніч із 25 на 26 квітня в Прип'яті відбулася мистецька акція *Chornobyl.35*. У програмі: презентація фотовиставки Д. Копилова «Чорнобиль. Ковчег», присвяченої відродженню природи; музично-поетичний проект «Евтерпа» під імпровізацію *PRIPYAT.Pianos* композитора В. Савіна; демонстрація архівних кадрів, знятих у Прип'яті ще до аварії; церемонія запалення символічних свічок в пам'ять про трагедію; презентація діджитал-ікони «Чорнобильський Спас» від В. Кор-

шунова; вистава «Нація» за твором М. Матіос у виконанні Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. І. Франка.

Серед інших пам'ятних заходів в Україні: відкриття скульптурної композиції, присвяченої ліквідатору, Герою України О. Лелеченку та його колегам (біля центрального входу до адміністративно-побутового корпусу № 1 Чорнобильської АЕС); експозиція артефактів та фотографій із Прип'яті «За мить до...» (Краєзнавчий музей міста Славутич та Чорнобильської АЕС); живописна експозиція «Чорнобиль: незагоєна рана України» (Музей мистецтв Кіровоградської обласної ради); трансляції вистав «Чорнобиль. Зона, 30 кілометрів людяності» П. Ар'є та «Чорнобиль. Заблукані втікачі» Н. Нежданної (Полтавський академічний обласний український музично-драматичний театр імені М. В. Гоголя); виставка світлин «Аварія на ЧАЕС очима ліквідаторів» із колекції фотографа С. Шведа (просто неба у Житомирі); експозиція артефактів з Прип'яті «Мовчазні свідки трагедії» (Чернігівська обласна державна адміністрація).

Мовні питання

Міністерство культури та інформаційної політики України запустило Національну онлайн-платформу з вивчення української мови *SpeakUkraine*. На ній зібрано кілька сайтів, як для українців з можливістю вдосконалити свою українську, так і для іноземців, що прагнуть опанувати мову. Дана платформа має мобільний додаток із різними форматами навчання (текстовий, відео, інтерактивний), а також сайт для англомовних іноземців *SpeakUkraine*.

1 квітня Міжнародний фонд «Відродження» оголосив результати першого конкурсу стипендій для україномовних блогерів. На участь у заході було подано близько півтисячі заявок. Очолили рейтинг 15 виробників відеоконтенту: *Geek journal*; Історія без міфів; клятий раціоналіст; Твоя Підпільна Гуманітарка; Данило Гайдамаха; # *BABYLON13*; «Процишин офіційний»; *Tokar.ua*; *MokRec*; ХАЩІ; *NEED science & education*; *Sviy.doc*; *Institute for Postinformation Society*; Щебетюк LIVE; Реп-уроки з біології. Їм буде надано допомогу в створенні роликів у *Youtube*, які відповідатимуть цінностям відкритого суспільства і просуватимуть ідеї критичного мислення.

Культура й ООС

2 квітня презентовано серію соціальних відео у форматі мальованої анімації «Всі, хто хотіли, поїхали?» (режисерка К. Кравцова). У 2020 році проєкт став одним з переможців конкурсу соціально вагомого контенту про єдину та різноманітну Україну *PITCH UA 2*. Десять мультфільмів розповідають про реальних людей, які з тих чи інших причин залишилися мешкати на тимчасово

окупованих територіях в Криму і на Донбасі. Перший фільм присвячено активістці ініціативи «Кримська солідарність» та координаторці проекту «Кримське дитинство» М. Салієвій. Проект реалізовано Центром прав людини *ZMINA* та студією виробництва відео «Real Stories Production» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку *USAID*.

Війні на сході України присвячено виставку світлин «Східний пейзаж» українського фотодокументаліста, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка О. Гляделова. 14 квітня в рамках фестивалю «Французька весна» серію фотографій було розміщено просто неба на паркані посольства Франції у Києві.

Культура та мистецтво в прифронтовій зоні

9–25 квітня на Донеччині тривав щорічний східноукраїнський літературно-мистецький фестиваль «Кальміус», що має на меті культурну деокупацію Сходу України. Захід організовано ГО «Фонд розвитку громади» за підтримки Управління культури і туризму Донецької обласної держадміністрації, *USAID* і *PEN Ukraine*. На фестиваль до Дружківки, Іллінівської ОТГ, Костянтинівки, Бахмута, Добропілля та Торезька завітали українські письменники В. Запека, В. Піддубний, О. Чупа, О. Дерманський, Є. Пірог, К. Кулик, С. Гридін, І. Мацко. Окрім літературних зустрічей у програмі «Кальміус»: вистава «Зелене Євангеліє» за поезією Б. Антонича (Львівський шкільний театр Українського католицького університету «На Симонових стовпах») та концерти українського фолькрок гурту «Очеретяний кіт». Усі події можна було переглянути онлайн.

У Соледарі на Донеччині в рамках артрезиденції «Заземлення» від платформи культурних ініціатив «Ізоляція» режисерка документального кіно й фотографія З. Лактіонова реалізувала свій проєкт «Провалля», в рамках якого знято короткометражну стрічку про провальні озера на околиці міста. Основна мета резиденції – мовою сучасного мистецтва привернути увагу до екологічних і соціальних проблем у регіоні.

У Краматорську на Донеччині в приміщенні центральної міської бібліотеки для дітей імені О. С. Пушкіна відкрито освітньо-культурний простір «Гончаренко центр-партнер». Усі освітні програми центру базуються на сучасних методиках викладання і доступні безплатно. Серед них – англійська мова для дітей та дорослих, курс підготовки до ЗНО, курс фінансової грамотності, тренінг із профорієнтації для підлітків та інші. Проєкт засновано народним депутатом України О. Гончаренком.

Регіональна культурна політика

8 квітня Хмельницька облрада ухвалила рішення про створення історико-культурного музею в будівлі маєтку графів Орловських у Маліївці. Окрасою палацу є старовинний ландшафтний парк зі ставками та фонтанами та скеля Онуфрія із рукотворним 18-метровим водоспадом і двоповерховою печерою – давнім монастирем.

Туризм

13 квітня компанія *Google* Україна презентувала проєкт «Google for Tourism 2020». Програма включає кілька ініціатив, спрямованих на підтримку національної туристичної галузі, а також онлайн-промоції України по всьому світу. Зокрема в рамках проєкту оцифровано шістнадцять національних парків України; проведено навчальні курси з підвищення цифрових навичок для представників туристичної індустрії; створено українську версію сайту *Grow with Google*; розроблено веб-сайт «Автентичні смаки України» з гастрономічною картою та колекцією рецептів класичних українських страв.

15 квітня у Києві в рамках фестивалю «Французька весна» презентовано проєкт «Блакитний лабіринт», метою якого є створення туристичного маршруту уздовж річки Либідь. Цього дня відбулася лекція-обговорення «Про малі річки, погляд художників та якісний міський простір», а 17 квітня на території наземної частини Либеді було встановлено художні об'єкти та інтервенції від художниці А. Кахідзе, французького митця *Gilbert1* та київської артгрупи *Pomme de Voie*. Таким чином берег річки тимчасово перетворено на артгалерею, що покликана повернути місту пам'ять про малі річки. Ініціатором проєкту виступила агенція *Zvidsy* разом із ГО «Либідь Є» та Французьким інститутом в Україні.

Синтез мистецтв

Гуцульську культуру популяризує новий проєкт *Hutsul Planet* (Коломия, Івано-Франківська область). Наразі створено дебютний альбом під назвою «Музика Гір» та серію анімаційних замальовок від *Hutsul Art Production*, що ілюструють музичні композиції збірки, а також розповідають про традиції, звичаї та колорит унікальної гірської етнічної групи українців. Перші мультфільми «Аркан» і «Ой зацвіли фіалочки» на музику *Hutsul Planet* уже презентовано на *YouTube*.

Театр

У квітні столичні театри виступали для глядачів онлайн. Зокрема академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра в рамках фестивалю

#LeftBankTV показав «VIŃO» А. Пустовіт, В. Писаренка, Д. Соловйова та ін. і «Погані дороги» Н. Ворожбит. Свій онлайн-марафон запропонував академічний театр «Золоті ворота»: «Гедда Габлер» Г. Ібсена, «MUDAK» А. Бондаренка, «Фрекен Юлія» за драмою А. Стріндберга, відеоверсії вистав «Отелло/ Україна/ Facebook» П. Ар'є та М. Смілянець, «Тату, ти мене любив?» Д. Богославського та «Miłość/Любов» М. Миколайчика. Академічний театр «Колесо» транлював спектакль «Off кордон» за п'єсою К. Ілієва. А на Facebook-сторінці академічного театру юного глядача на Липках можна було обрати улюблені вистави і подивитися їх будь-коли.

1 квітня проєкт «Театр 360 градусів» та Київський академічний драматичний театр на Подолі представили онлайн-прем'єру спектаклю «Шинель» за мотивами повісті М. Гоголя. Безплатно подивитися виставу можна було до 10 квітня. Це вже другий відеоспектакль такого формату. Торік світ побачив «Камінного господаря» за твором Лесі Українки з інтеграцією 3D-технологій. У новій відеоверсії творці об'єднали сценічне мистецтво і саунд-спецефекти, щоб максимально перенести глядача у театральну залу під час перегляду онлайн. Саундтреки для проєкту записав симфонічний оркестр «Віртуози Києва». Крім того, 8 квітня авторки інноваційної вистави Д. Малахова та Н. Чижова організували онлайн-марафон «360 хвилин про театр» на тему розвитку сучасного українського театру, його реалії та майбутнє.

Міжнародний фестиваль моновистав «Відлуння», який щороку збирає акторів із різних країн у Хмельницькому, відбувся 23–30 квітня у форматі онлайн (YouTube-канал «Монотеатр Кут-TV»). Захід відкривала вистава «Не промовчи Шевченка у собі» від автора та виконавця н. а. України, директора Хмельницького міського монотеатру «Кут» В. Смотрителя. Закривала фестиваль «Юда» за твором Лесі Українки «На полі крові» у виконанні херсонця С. Михайловського. Загалом учасниками «Відлуння» були актори із семи країн – України, Естонії, Вірменії, Білорусі, Німеччини, Молдови та Болгарії.

Хореографічне мистецтво

Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти оприлюднило список претендентів, що номінуються на премію імені А. Ф. Шекери. Премію присуджують балетмейстерам за видатні досягнення у сфері хореографічного мистецтва та за постановки, що мають сценічне втілення на професійній сцені. Цього року номінантами стали: О. Віюк за хореографічну постановку вистави «Люди. Тіла. Метаморфози», І. Мірошниченко за балет-антиутопію «1984. ІНША» та хореографічну виставу «Дерево не може втекти», Г. Андрющенко за постановку хореографічних номерів театралізованого дійства «На Русалчин Великдень», О. Коваленко за хореографічну постановку ви-

стави «Казанова. Сповідь» та С. Мельник за постановки хореографічних номерів вистав «Маруся Чурай», «Виконувач бажань», «Юнона та Авось», «Украдене щастя».

Музика

1–4 квітня Львівський органний зал разом із Галицьким музичним товариством та *Collegium Managment* провели музичний марафон «Фокус на Людкевича». Його складовими стали: концерт світових прем'єр творів С. Людкевича, документальний фільм про пошуки забутих партитур композитора, унікальні спогади сучасників митця та живі розмови. Авторами проекту є керівники Львівського органного залу І. Остапович та Т. Демко. Крім того, 21–23 квітня Львівський органний зал разом із Львівською національною музичною академією ім. М. Лисенка презентували онлайн-проект «Нова музика львівських композиторів», покликаний популяризувати творчість молодих музикантів. Поряд із студентськими роботами звучали твори викладачів музичної академії – Б. Фроляк, Л. Сидоренко, В. Камінського, О. Мануляка та М. Шведа. Усі події транслювалися на *Facebook*-сторінці Львівського органного залу та на *YouTube*-каналі *Collegium Managment*.

У Харкові розпочався IV Міжнародний фестиваль класичної музики *Kharkiv Music Fest*, присвячений творчості Людвіга ван Бетховена. 7 квітня його відкрив концерт Фестивального оркестру, який зібрав на одній сцені найкращих музикантів головних оркестрів країни та їхніх європейських колег під керуванням азербайджанського диригента Ф. Керімова. Усі інші заходи фестивалю було перенесено через введення в Харкові червоної зони карантину.

За підтримки Міжнародного інституту джазу в Америці, український джазмен, піаніст і композитор М. Кауфман-Портніков реалізовує проєкт «Джаз вулицями України». Всеукраїнський флешмоб об'єднав десятки міст та сотні виконавців з усієї країни. 24 квітня до нього доєднався Бар, що на Вінниччині. Там просто неба у міському парку відбувся концерт за участі М. Кауфмана-Портнікова, а родзинкою вечора стало німе кіно з тапером.

Візуальні мистецтва

22 квітня у Харкові відбулося відкриття виставки «Зміни» в рамках XI Міжнародної трієнале екологічного плаката «4-й Блок». Основні події проходили у ЄрміловЦентрі та Харківській державній академії дизайну та мистецтв, а паралельна програма розмістилась одразу у декількох місцях: Художній галереї імені Генріха Семирадського, Чорнобильській історичній майстерні, у музеї-лабораторії «4-й Блок» Харківської державної академії дизайну та мистецтв, Муніципальній галереї. В експозиції представлено 950 постерів із 53 країн сві-

ту, об'єднані за чотирма номінаціями – Екологічна свідомість, Ізоляція, Анімаційний плакат, Чорнобиль-Фукусіма: 35–10. Особливість виставки в її екологічності – більшість робіт показано на цифрових носіях, а усі друковані постери після виставки підлягатимуть реюзу. Експозицію проекту розроблено студентами та кураторами Харківської школи архітектури, медійну частину виставки реалізовано за підтримки об'єднання *Photinus studio* (Л. Полянскова, І. Світличний, М. Роботов, Г. Потопальский). Спеціально для «Змін» було створено кілька тематичних інсталяцій, серед яких – штучна екосистема в приміщенні ЄрміловЦентру (*Photinus studio*) та колективна дитяча робота про взаємовідносини між людиною та тваринами (студія *Aza Nizi Maza*). Трієнале тривало у Харкові до 16 травня.

Від 19 до 27 квітня на Вінниччині пройшов Всеукраїнський мистецький пленер «Обереги». У ньому взяли участь художники Б. Макаренко з Києва, В. Стасенко зі Львова, О. Брітцев, Н. Кірман, В. Шматько з Харкова, Є. Божко, К. Білетіна та З. Шишман з Одеси, а очолив творчу спільноту н. х. України, голова громадської організації «Кращий художник» В. Козюк. Митці працювали малими групами, на різних локаціях області. На їхніх полотнах постали найвищезначніші місця Жмеренки, Браїлова, Тульчина, Бару, Печери. Кураторами проєкту виступили в. о. ректора Національної академії мистецтв України О. Ковальчук та генеральний директор Національного музею «Київська картинна галерея» Ю. Вакуленко.

Приз глядацьких симпатій Міжнародного конкурсу театральної фотографії «Театр у фотооб'єктиві», який проводиться за ініціативи Одеського академічного театру музичної комедії ім. М. Водяного, Одеського театру юного глядача ім. Ю. Олеші та Продюсерського центру *OpenDoors*, отримала світлина «Балерина під мостом» фотографа з Дніпра В. Загинайла. Загалом у конкурсі взяло участь 174 роботи професіоналів і аматорів із 19 країн.

Національний культурно-мистецький та музейний комплекс «Мистецький арсенал» запусив 3D-тур виставкою сучасного білоруського мистецтва «Кожны дзень. Мистецтво. Солідарність. Спротив», розроблений компанією *Trip VR*. Наразі глядачам віртуального туру доступні аудіогід українською мовою та кураторський опис мистецьких творів.

Художню галерею «Браво-Арт» заснували житомирські митці О. Славова, О. Швець та С. Соловйов. У новому мистецькому закладі представлено живопис, скульптуру та твори декоративно-прикладного мистецтва. Відвідувачі мають можливість тут безплатно оглянути експонати, послухати розповідь екскурсовода, а також поспілкуватися з авторами робіт.

У дніпровській галереї «Артсвіт» розгорнуто експозицію «В понеділок. *etchingroom1*» із графічними та мозаїчними роботами А. Ходькової та К. Ярош,

а у виставковій залі Івано-Франківської обласної організації Національної спілки художників України – Великодню виставку митецького доробку художників Прикарпаття.

26 квітня на Байковому кладовищі в Києві встановлено пам'ятник українській оперній співачці Євгенії Мірошниченко. Цю подію приурочено до дня пам'яті артистки, а також до 90-річчя від дня її народження. За основу скульптури було взято статуетку виробництва Київського порцелянового заводу. Автор пам'ятника – І. Мельничук.

25 квітня у столичному Національному ботанічному саду імені М. М. Гришка за підтримки ГО «Легені» та «Щербенко Арт Центру» відкрито скульптуру «Легені легкі» у формі сплетеного коріння. Авторкою роботи є художниця Г. Надуда (*Ani*).

Благодійність

10 квітня біля Вежі Вітовта на Херсонщині пройшов пленер за участі п'ятнадцяти художників та художниць з Херсона, Нової Каховки та села Веселе. Кошти від продажу створених картин буде спрямовано на підтримку експедиції, що досліджує городище Тягинь. Ініціаторами благодійної акції виступили Херсонська міська ГО «Культурний центр Україна–Литва» та Центр культурного розвитку «Тотем».

Кіномистецтво. Кіновідеопрокат

Від 26 березня до 4 квітня у форматі онлайн тривав XVIII Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини *Docudays UA*, присвячений праву на здоров'я. 2 квітня відбулась онлайн-церемонія нагородження переможців конкурсних програм *DOCU/Україна*, *DOCU/Коротко* та *DOCU/Світ*, яку провели А. Карякіна та М. Щербина. Нагороди у вигляді прозорих кубів, всередині кожного з яких справжній килим з мультфільмів А. Сурми, створив художник та скульптор С. Бородин. Головний приз конкурсу *DOCU/Україна* здобула стрічка «Земля Івана» А. Лисецького. Особливі відзнаки національного конкурсу та студентського журі отримав фільм «Сіль з Бонневілью» С. Мозгового. Призом пам'яті продюсера фестивалю Андрія Матросова організатори *Docudays UA* нагородили стрічку «Май далеко – май добре» режисерки Г. Ярошевич. Особлива відзнака дісталася картині І. Стеценко «Рози. Фільм-кабаре». 3-поміж номінантів *RIGHTS NOW* свого фаворита обрала телевізійна платформа *Current Time TV*. Ним став фільм «Цей дощ ніколи не закінчиться» А. Горлової. Загалом *Docudays UA* презентував 105 стрічок, 30 віртуальних заходів та 249 зустрічей з іноземними та українськими документалістами. Поза конкурсом фільми представлено в традиційних фестивальних програмах:

DOCU/Хіти (призери міжнародних фестивалів), *DOCU/Майстри* (роботи метрів неігрового кіно), *DOCU/Арт* (стрічки про мистецтво та митців) і *DOCU/Юність* (кінодобірка для дітей і підлітків), а також у спеціальних програмах: «Повне одужання?», «Борис Петер. Тиха пауза», «Трубадури кіно: Шотландія і Україна» та «Кшиштоф Кесльовський: документальний життєпис». Переважну більшість стрічок фестивальної програми можна було переглянути на платформі *DOCUspace* до 4 квітня. Крім того, під онлайн-майданчик адаптовано започатковану цього року міждисциплінарну програму *DOCU/Синтез*, до якої увійшли: виставка фотографій О. Чекменьова «Ласкаво просимо, вхід заборонено», проєкт медіахудожників *Photinus Studio*, артгрупи *SVITER* та І. Світличного «Добре проторені зв'язки» та ретроспектива анімації А. Сурми «Мультфільм. Автор: Анатолій Сурма». У межах індустріальної секції *DOCU/Про* презентовано українські документальні повнометражні фільми на стадії виробництва / пост-виробництва – *Ukrainian Doc Preview*. Другий рік поспіль подія стала можливою завдяки співпраці Українського інституту та *Docudays UA*.

20 і 21 квітня наживо транслиювався фінальний онлайн-пітчінг конкурсу соціально вагомого контенту *PITCH UA 3*, організований компанією *Media Resources Management* за сприяння Міністерства культури та інформаційної політики України. Авторські команди представили експертному журі та широкій громадськості 36 проєктів на такі актуальні теми, як: реформи в Україні, її різноманітність та єдність, довіра до медіа, протидія російській пропаганді і збільшення інформаційної стійкості. 26 переможців *PITCH UA* отримують експертну та фінансову підтримку *USAID* для подальшої реалізації своїх проєктів.

Український інститут оголосив переможців конкурсу на участь у програмі підтримки промоції українських фільмів за кордоном *proMOTION 2021*. Серед 18 заявників цього року обрано три дебютні проєкти: «Крихка пам'ять» І. Іванька, «Спас» М. Наконечного, «Як там Катя?» К. Тинькевич.

У квітні вийшли сьомий та восьмий епізоди документального серіалу «Спалах» від онлайн-медіа «Слух». Героями фільму «Нова українська мода» стали співзасновниця та голова оргкомітету *Ukrainian Fashion Week* І. Данилевська, українські дизайнери І. Фролов, Антон і Ксенія Шнайдері, ідеолог бренду *Riot Division* О. Мороз та багато інших. Восьму серію проєкту «Новий український стрит-арт» присвячено вуличному мистецтву. Спікерами у стрічці виступили художники та художниці: В. Манжос (*Waone, екс-Interesni Kazki*), С. Корбан, Л. Схемка і М. Павлюк (*WE BAD*), Г. Лерос, Р. Мінін, Г. Зінківський, сестри Фельдман та інші. Серіал «Спалах» передбачає десять документальних фільмів про самодостатню і стильну українську культуру. Прем'єра проєкту відбулася 25 листопада минулого року.

14 і 15 квітня в онлайн-кінотеатрі *Takflix* громадська організація «Сучасне українське кіно» організувала безплатний показ і обговорення добірки короткометражних фільмів «Многая літа. Фільми СУК». До програми увійшли: «Віддалік» К. Горностай, «Qara | Чорний» Н. Хікмета, «Вага» Ю. Шилова, «Син» Ф. Сотниченка, «Порятунок» Н. Романченка, «Зупинка» П. Острікова, «Знеболювальне» В. Сочивець.

2 квітня розпочав роботу онлайн-кінотеатр для дітей *Multok*. Тут можна подивитися найкращі анімаційні серіали світу із професійним дубляжем українською мовою.

XII Одеський міжнародний кінофестиваль представив офіційний постер, автором якого є український художник та ілюстратор Н. Тітов. Головною темою роботи стала вишиванка, якою виконано символи кінематографа – камеру та VR-окуляри. Доповнює постер силует пам'ятника Дюку Рішельє в Одесі (статуетка Золотий Дюк є головною нагородою фестивалю).

Музейна справа. Охорона культурної спадщини

16 квітня у Запоріжжі стартувало всеукраїнське обговорення перспектив розвитку острова Хортиця в рамках дискусійної платформи «Хортиця: видатна історія – велике майбутнє». До онлайн-розмови долучилося понад сто експертів у різних галузях, зокрема, заступниця міністра культури та інформаційної політики України С. Фоменко, генеральний директор Директорату з питань гуманітарної політики Офісу Президента України В. Селега, генеральний директор Національного заповідника «Хортиця» М. Остапенко. А 23 квітня в історико-культурному комплексі «Запорозька Січ» відбулася презентація проєкту реконструкції Музею історії запорозького козацтва та оновлення Кургану єдності України за програмою «Велика реставрація». У заході взяли участь міністр культури та інформаційної політики України О. Ткаченко, голова Запорізької облдержадміністрації О. Старух та генеральний директор ПАТ «Запоріжсталь» О. Мироненко, які підписали Меморандум щодо консолідації зусиль у відродженні острова Хортиця. Передбачається реконструкція будівлі музею (проєкт архітектора-дизайнера Н. Бабенка), будівництво оглядового майданчика, благоустрій, озеленення території та оновлення Кургану. А 22 квітня на Хортиці було зареєстровано Музей українського побуту, що працює на базі Кінного театру «Запорозькі козаки». Експозицію зібрано з різних джерел, але переважну більшість артефактів сюди принесли краєвці. Сімейні реліквії ставали суспільним надбанням, і протягом двох десятиріч років назбиралось близько тисячі експонатів. Серед них: вишиті рушники, жіночі прикраси, гончарні вироби, сільськогосподарський інвентар, історична зброя, а також півтисячна колекція пра-

сок. На території Кінного театру відтворено кузню, різноманітні печі, шорню та інші українські побутові локації XVII–XIX ст.

2 квітня у Кропивницькому відкрито етнолабораторію «Баба Єлька». Тут представлено старовинні речі, зібрані учасниками експедицій селами Кіровоградської області: фотографії, вишиті рушники і сорочки, постільна білизна ручного оздоблення, скатертини і килими, рядна і доріжки, прикраси, скрині, різноманітна кераміка, давній реманент та інструменти. Крім того, за підтримки програми «Активні громадяни» Британської Ради організатори проєкту створили поштові листівки «Баба Єлька. Птахи з рушників» подарункового формату. Презентація надбань і досягнень «Баби Єльки» відбувалася під автентичні українські пісні, записані в експедиціях. Відвідати новий культурний простір можуть усі охочі безплатно.

Експозиційна та виставкова діяльність музеїв

10 квітня, у міжнародний День неспішного мистецтва, українські музеї пропонували своїм гостям повільно розглянути обмежену кількість творів мистецтва і поговорити про них. З-поміж учасників акції більшість працювали онлайн через карантинні обмеження. Зокрема столичний Національний художній музей України провів віртуальну дискусію в рамках постійної експозиції «Модернізм в Україні». Мистецький арсенал підготував онлайн-захід «Будемо разом сповільнюватися, розглядати і обговорювати кілька робіт з виставки «Кожны дзень. Мистецтво. Солідарність. Спротив»». Національний музей історії України запропонував по-новому відкрити для себе три експонати різних епох. Музей історичних коштовностей України опублікував відео лише одного експоната з цікавим сюжетом, а для обміну враженнями про нього на постійному зв'язку з аудиторією була співробітниця музею О. Дударева. Фотопрезентації експонатів онлайн і короткі представлення мистецьких творів підготували фахівці Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького, Львівської національної галереї мистецтв імені Б. Г. Возницького, Полтавського художнього музею імені Миколи Ярошенка. Безпосередньо відвідати заходи в рамках Дня неспішного мистецтва була можливість у гостей Музею історії міста Кам'янського (Дніпропетровська обл.) та Острозького замку (Рівненська обл.). Обидва музеї приєдналися до акції вперше.

У столиці й областях також експонувалися виставки: «Бачити в шляхетному велике: митрополит Андрей Шептицький і митець Олекса Новаківський» – живописні та графічні твори О. Новаківського (Художньо-меморіальний музей Олени Кульчицької – відділ Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького); «Невідомий Коцка» до 110-річчя н. х. України А. Коцки – близько 50 живописних робіт майстра (Закарпатський обласний художній музей іме-

ні Йосипа Бокшая); «Відреставрований шедевр» – плащаниця 1896 року (Кропивницький обласний краєзнавчий музей).

6 квітня Одеський муніципальний музей приватних колекцій імені О. В. Блещунова презентував у форматі онлайн комікс «Подорожуємо музейним всесвітом разом із кицею Марісель». Художниця М. Апрятова створила для нього понад чотири десятки ілюстрацій, які передають атмосферу музею, відомого як Будинок Блещунова, розповідають історії про відвідувачів, колекціонерів й навчають музейному етикету.

Література

Першою лауреаткою премії *Drahomán Prize* для перекладачів української літератури мовами світу стала Клаудія Дате, завдяки якій німецькою мовою звучали твори С. Жадана, О. Ірванця, Т. Малярчук, В. Неборака, М. Матіос, А. Куркова, Н. Ворожбит та багатьох інших українських авторів. Ім'я переможниці оголошено 23 квітня у київському Театрі на Подолі. Разом із винагородою перекладачка отримала статуетку, створену українською художницею А. Звягінцевою. Премію *Drahomán Prize* презентували минулоріч Український інститут, Український ПЕН та Український інститут книги.

Минулого року також засновано Міжнародну літературну премію короткої прози імені Василя Портяка. Лауреатом визнано поета і прозаїка з Кропивницького К. Поліщука, а твори п'ятнадцяти фіналістів премії сформували збірку «Двадцять чотири мартини». Ініціатори відзнаки – Національна спілка письменників України та Фастівська міськрада.

У конкурсі на здобуття Міжнародної літературної премії імені Олеся Гончара 2021 року перемогла миколаївська студентка Олена Півненко за роман «Єлень. Пряжа долі». Премію започаткували у 1996 році німецькі меценати (письменниця Т. Куштівська та підприємець Д. Карренберг) та Національна спілка письменників України. Урочисте вручення нагород традиційно відбувається 3 квітня – в день народження Олеся Гончара.

2 квітня оголошено лауреатів Всеукраїнської літературної премії «Благовіст», яка присуджується Національною спілкою письменників України авторам найкращих творів української літератури, виданих протягом попереднього року. Цього року нагороджено О. Синиченко за переклад із німецької книжки Г. Гейне «Флоренційські ночі» (номінація «Переклади») та Л. Мовчун за дитячу книжку «Панда любить мандрувати» (номінація «Твори для дітей»). У номінаціях «Проза», «Поезія», «Публіцистика», «Перша книжка автора» переможців не визначено.

Всеукраїнську літературну премію імені Тодося Осьмачки здобула письменниця В. Коваленко. Свою нагороду за дослідження родоводу Т. Осьмачки

(книга «Русалко з Куцівських ярів» та прозова збірка «Втеча») авторка отримала 16 травня у Куцівцях на Черкащині, на батьківщині поета. Відзнаку засновано обласною організацією Національної спілки письменників України, Смілянською районною радою, Смілянською районною держадміністрацією, Смілянським міськрайонним благодійним фондом «Тодось Осьмачка» та об'єднаною територіальною громадою «Ротмистрівська сільська рада».

На Київщині відбулося перше вручення всеукраїнської Літературної премії Ірпеня, заснованої минулого року Інвестиційною радою міста та товариством «Відважних» з метою пошуку нових авторів для їх мотивації до подальшої творчості. У номінації «Література для дітей» премію отримала О. Терещенко з повістю «Скринька королеви Анни», в номінації «Проза» найкращим став роман Ю. Шеко «Розділені навпіл», а в номінації «Поезія» журі відзначило Ю. Григорука за збірку «Забинтований світ».

В Івано-Франківську визначено лауреатів обласної премії імені Василя Стефаника в галузі літератури. Цього року перемогу здобули Б. Томенчук із книгою «Переступний день» (номінація «Поезія»), І. Любчик із книгою «Лемківські долі: трагізм і пам'ять поколінь» (номінація «Документальна і науковокритична література»), І. Монолатій з книгою «Від Донецька до Перемишля. Як сучасна література «пам'ятає» українські міста» (номінація «Проза»). Нагородження відбулося 14 травня в селі Русів під час урочистостей із нагоди 150-річчя від дня народження В. Стефаника.

Літературну премію журналу «Березіль» за підсумками 2020 року отримали Г. Пагутяк за роман «Путівник розгублених», О. Чорногуз за роман «Тінь генія» та О. Ковальова за поетичний цикл «Схованки мого дитинства». Преміювання авторів за найкращі твори, надруковані в «Березолі», спонсорує дочка українського літературознавця, письменника Д. Ниценка (Нитченка), письменниця Л. Ткач (Богуславець), яка мешкає в Австралії.

В Україні з'явилося видавництво «Твоя підпільна гуманітарка», яке публікуватиме популярну гуманітаристику. Його заснували письменники та перекладачі О. Українець, Є. Лір і К. Дудка. Наразі до друку готуються праці П. Чубинського «Українські свята календарного циклу», Ф. Гое «Як працює класичне оповідання» та збірка «Література безробітної інтелігенції: класики про мистецтво», до якої увійшли тексти І. Франка, Лесі Українки, І. Галятовського, М. Йогансена та інших.

Народна творчість

22 квітня в Ужгородському скансені відкрито традиційну VII виставку «Світ писанки». П'ять десятків майстринь з різних куточків України представили понад шість сотень експонатів. Серед робіт – писанки, мальованки, мота-

нки, шкрябанки, різьблені великодні яйця, новаторські роботи, а також писанки з фондової колекції Закарпатського музею народної архітектури та побуту. 30 квітня у холі Дніпропетровської обласної держадміністрації розгорнуто експозицію петриківського розпису великодніх мотивів «Петриківський розпис. Наступність поколінь». Власні твори та роботи своїх учнів представила з. м. н. т. України Т. Гарькава. У свою чергу Харківський обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва презентував виставку робіт писанкарів «Великоднє диво». На експозиційних планшетах було розміщено 250 писанок, зокрема, витвори майстрині народної творчості А. Овчаренко.

11 квітня у Рівному зареєстровано новий національний рекорд України у номінації «Найбільша кількість елементів мозаїки з різних порід натуральної деревини». Унікальне мозаїчне панно «Вишита Україна» створив переселенець із Криму М. Менанов. Авторська робота складається із понад 350 тисяч дрібних елементів із природних матеріалів (натуральної деревини та бурштину), які майстер поєднав у дивовижні візерунки українських вишивок.

17 квітня у Володимирі-Волинському, що на Волині, відбулася реєстрація двох світових рекордів, які встановив майстер А. Бойко, зробивши найбільше отворів у курячому (понад 33 тисячі) й гусячому (близько 53 тисяч) яйцях. Дірочки поєднано у візерунки національної тематики. Про досягнення офіційно оголосила керівниця Національного реєстру рекордів України Л. Ветрова. Загалом у колекції майстра півтисячі робіт зі шкаралупи яєць, оздоблених металом і коштовним камінням.

Інклюзивні культура та мистецтво

Національний онлайн-кінотеатр *SWEET.TV* розпочав співпрацювати з агенцією «Доступне кіно» (ГО «Боротьба за права»). Метою цієї діяльності є забезпечення доступності відеоконтенту (фільми, серіали, мультфільми) для незрячих та нечуючих людей за допомогою створення звукоопису та адаптованих субтитрів. Наразі на платформі доступні для перегляду фільми зі звукоописом «Ціна правди» А. Голланд, «Мої думки тихі» А. Лукіча, «Донбас» С. Лозниці, «Пригоди S Миколая» С. Горова, «Міф» Л. Кантера та І. Яснія, «Забуті» Д. Онищенко та інші. Проєкт реалізується за підтримки Українського культурного фонду, Дому Європи та міжнародного благодійного фонду «Здоров'я Майбутнього». Також від 29 квітня до 2 травня на *SWEET.TV* можна було безплатно подивитися прем'єру документального фільму С. Гусаревич «Зірки на Землі» про нову навчальну методіку для дітей з синдромом Дауна та іншими особливостями розвитку (виробництво компанії «ДобранічФільм»).

16 квітня в Центральній міській публічній бібліотеці ім. В. Г. Короленка у Маріуполі (Донецька обл.) за підтримки низки громадських організацій презен-

товано проєкт «Чути, щоб бачити». У рамках події відбувся кінопоказ документальної стрічки О. Мажі «Іон» за допомогою спеціального обладнання для перегляду фільмів з тифлоперекладом для людей з вадами зору. Проєкт є частиною програми «Доступний Маріуполь».

Бібліотечна справа. Читання

2 квітня, у Міжнародний день дитячої книги, заходом «Бібліотечний ТРІ-УМФ» завершився Всеукраїнський тиждень дитячого читання. До піаракції в онлайн-форматі «КОЛО читання. Книга єднає країну!», ініційованої Національною бібліотекою України для дітей, долучилося 28 бібліотек, чотири десятки письменників та дві сотні читачів з усієї країни. За підсумками результатів акції було названо кращих читачів, учасників інтерактивних завдань, і рейтинг бібліотек, учасників онлайн-програми Тижня читання. Зокрема до п'ятірки лідерів увійшли обласні бібліотеки для дітей Тернополя, Миколаєва, Полтави, Луцька та Дніпропетровська, а рейтинг учасників читацької програми очолили А. Марчук, Д. Католик, А. Підпригора, І. Ліпкін, А. Постой.

19–24 квітня у Миколаєві до Всесвітнього дня книги і авторського права у форматі онлайн пройшла XIX Виставка місцевих видавництв «Миколаївська книга». Традиційно головним організатором заходу виступила Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького за підтримки місцевої влади. У книжковому форумі взяли участь миколаївські видавці І. Гудим, В. Торубара, Л. Траспов, П. Шамрай, В. Швець, видавництва «Іліон» та «Яслав», видавничі центри МОШПО, НУК ім. адмірала Макарова та ЧНУ ім. П. Могили. Платформою для подій «Миколаївської книги-2021» стали сайти, ютуб-канали, фейсбук-акаунти, блоги організаторів. Загалом на віртуальній виставці було представлено понад сто книжок, проведено екскурсії, огляди, інтерв'ю, буктрейлери на новинки, відеочитання творів тощо. Зокрема в рамках програми форуму відбулися такі події, як: флешбук «Літературні смаколики від миколаївських письменників» (Центральна міська бібліотека для дітей ім. Ш. Кобера та В. Хоменка); оголошення результатів обласного конкурсу «Краща Миколаївська книга» та презентація буктрейлерів книг-переможниць (Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького); авторський ютуб-проєкт «Альтанка» від букблогера К. Картузова; новий креативний проєкт від молодого оглядача культурних новин Р. Галкіна на *Talk*-блосі «Літсуботи».

12 квітня розпочала роботу електронна бібліотека «*Librarius* – тисячі книжок завжди з тобою» із захистом від нелегального розповсюдження. Користувачі матимуть можливість орендувати та купувати сучасні книжки, а також читати безплатно, як онлайн, так і за відсутності інтернету. В мобільному за-

стосунку зібрано новинки та бестселери, світову класику та дитячі книги, мотиваційну літературу та популярний нон-фікш.

У рамках проєкту «Слухати серцем» одночасно з паперовими версіями вийшло у світ одинадцять дитячих аудіокнижок сучасних українських письменників. До онлайн-бібліотеки під назвою «Голоси книжок» увійшли видання: «Давай-но дружити!» А. Меренкової, «Мій супердідусь», «Ведмежа риболовля» та «Велика мандрівка» Г. Меламеда, «Білчєня, яке шукало свою справу» й «Фєї та елексир щастя» Ю. Ран, «Совєня, яке водило на прогулянку луну» та «Білки, шкіпер, альбатрос, або Історія про те, як виник сноубординг» Є. Сольської, «НЛО за селом» Н. Бонь, «Чубзики» С. Лоскота і збірка «Читаємо перед сном». Аудіоверсії літературних творів доступні на сайтах партнерів проєкту – видавництва «Ранок» та онлайн-бібліотеки для людей з вадами зору «Ліхтар».

ГО «Форум видавців» та «Дитячі наукові студії» запустили науково-освітній проєкт *BOOKMINT`s*, скерований на популяризацію читання та інноваційних технік вивчення науки. На новій платформі фахівці розміщують добірки експериментів та тематичної літератури, що допоможуть дітям осягнути ту чи іншу тему. *BOOKMINT`s* покликаний допомогти батькам, вчителям, бібліотекарям, організаторам літературних подій у пошуку книжкових новинок від українських видавництв.

Різними бібліотечними заходами відзначено такі ювілеї українських письменників, як 150-річчя Б. Лазаревського, 120-річчя Ю. Мокрієва, 120-річчя С. Божка, 110-річчя О. Гаврилюка, 100-річчя О. Романця, 80-річчя Л. Горлача, а також 590-річчя французького письменника Ф. Війона та 200-річчя французьких поетів Ш. Бодлера і П. Дюпона, 205-річчя англійської поетеси Ш. Бронте, 135-річчя російського поета М. Гумільова, 130-річчя польського письменника В.-Б. Вандурського, 130-річчя білоруського прозаїка Л. Гмирака, 115-річчя ірландського письменника С. Беккета, 110-річчя французького письменника Е. Базена.

Просвітництво

В Острозі на Рівненщині створено платформу «Віртуальний музей спадщини князів Острозьких». Це перша спроба синтезувати всю наявну інформацію про надбання князівського роду у вигляді онлайн-платформи для дослідження та популяризації української історії. Перший етап проєкту, що включав створення вебресурсу та наповнення його матеріалами про спадщину князів в Острозі, здійснено за підтримки Українського культурного фонду. За допомогою сучасних технологій, зокрема методу фотограмметрії, було оцифровано більш як два десятки автентичних експонатів XIV–XVII ст. та створено п'ять

відео віртуальної реальності, які занурюють глядача в атмосферу міста й розповідають про історію та діяльність роду Острозьких.

9 квітня кафедра культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка разом із Полтавським офісом Північно-східного відділу Українського інституту національної пам'яті організували просвітницький онлайн-захід до 100-річчя заснування Всеукраїнського музичного товариства імені Миколи Леонтовича. До роботи круглого столу долучилися Полтавський обласний осередок Національної Спілки композиторів України та Інститут культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Під час відеоконференції прозвучали твори композитора, а також відбувся показ випуску відеопроєкту Українського інституту національної пам'яті «ІстФакт» про закордонні гастролі Української республіканської хорової капели.

Матеріал підготувала

Кобзаренко Л. П., провідний редактор
відділу наукового аналізу та
узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування *І. Г. Піленко*

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 1,12. Б/т. Зам. 49. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12